

6. međunarodni skup

Venezia e il suo Stato da mar / Venice and its Stato da mar, **Venecija: Società dalmata di storia patria – Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica – Biblioteca Nazionale Marciana, 22. – 24. veljače 2018.**

Od 22. do 24. veljače 2018. u Veneciji je održan 6. međunarodni skup *Venecija i njen Stato da mar (Venezia e il suo Stato da mar / Venice and its Stato da mar)* u organizaciji Dalmatinskoga društva za zavičajnu povijest (*Società dalmata di storia patria*) u suradnji s Rumunjskim institutom za kulturu i humanistička istraživanja (*Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica*) te Nacionalnom knjižnicom Marciana (*Biblioteca Nazionale Marciana*).

Prvoga se dana skup održavao u prostorima Rumunjskoga instituta za kulturu i humanistička istraživanja, a sve je započelo pozdravnim govorima Bruna Crevato-Selvaggija, direktora istraživačkoga projekta, Cristijana Luce, zamjenika direktora Rumunjskoga instituta za kulturu i humanistička istraživanja, Rite Tolomeo, predsjednice Dalmatinskoga društva za zavičajnu povijest u Rimu, Marina Zorzija iz Venetske regionalne plemićke udruge, Giovanne Paolin, iz Odbora domovinske povijesti Venecije Julije.

Radni dio skupa započeo je nakon pozdravnih riječi i njime je predsjedao Marino Zorzi, bivši direktor Nacionalne knjižnice Marciana te počasni predsjednik Dalmatinskoga društva za zavičajnu povijest.

Prvo je izlaganje, na temu »Venecijanska Kreta u grčkoj historiografiji«, Chrysse Maltezou s Atenske akademije, istaknulo glavne historiografske trendove o kretskoj povijesti pod mletačkom vladavinom. Zanimanje za istraživanje venecijanske Krete započelo je nakon kraja 19. stoljeća, kada su Turci protjerani s otoka. Maltezou spominje Spiridona Zambeliosa, jednoga od osnivača romantičarske historiografije koji je započeo sustavno proučavanje toga razdoblja svojim romanom o pobuni Krećana protiv Mlečana.

Giovanna Paolin s Tršćanskoga sveučilišta govorila je o bratovštinama, odnosno o vezama utemeljenim na solidarnosti u mletačkoj Istri iz 16. stoljeća. Paolin iznosi kako pastoralne i apostolske vizitacije, koje su uslijedile nakon Tridentskoga koncila, otkrivaju dobro uspostavljenu praksu koja je u desetljećima koja su uslijedila podvrgnuta radikalnim promjenama. Ističe kako izvori pokazuju područje prekriveno jakom mrežom udruga s važnim društvenim ciljevima i dubokim političkim značenjem, ali i s duboko ukorijenjenom tradicionalnom vjerskom simbolikom.

Camilla Granzotto sa Sveučilišta za strance iz Siene i Gerolamo Fazzini, predsjednik venecijanskoga ureda talijanskoga Archeocluba, analizirali su rječnik zidnih napisa u Novom lazaretu u Veneciji. Predstavili su zaštitne znakove, simbole, dnevnike putovanja, molitve, crteže brodova i ljudi koji, kako su iznijeli, čine izvorni jezični i slikovni korpus koji je od velikoga značaja za venecijansku povijest, trgovinu i zdravstvo, svjedočeći o akcija-

ma dezinfekcije (*espurgo*) proizvoda (svila, pamuk, tepisi, koža itd.) koji su dolazili iz luka Mediteranskoga Levanta: Cipra, Krete, Carigrada, Naupliona, Tripolija i Aleksandrije.

Lia De Luca (Dalmatinsko društvo za zavičajnu povijest iz Rima) u svom je izlaganju dala polazne točke za istraživanje važnosti lazareta za Mletačku Republiku, njihovu ulogu u zaštiti zdravlja te nadzoru robe i ljudi. Naglasak je stavljen na gledište mletačkih patricija, uz primjere preuzete iz izvještaja rektora i nadzornika poslanih u mletačku Dalmaciju i Albaniju.

U izlaganju Luigija Fozzattija (Međunarodna akademija podvodnih znanosti i tehnike) i Maura Bondiolija (Ars Nautika Instituta za pomorsku baštinu, Tkon) iznijeta su razmišljanja o »povijesnom značenju« velikoga arheološkog otkrića, odnosno otkrića galije San Marco u Boccalami. Osvrnuli su se na postojeće zakone o zaštiti europske baštine koji se uglavnom temelje na Europskoj kulturnoj konvenciji potpisanoj u Parizu 1954., kasnije poboljšanoj u Londonu 1969. i u La Valletti 1992. godine, odnosno na dokumente koji se slažu da cilj očuvanja arheološke baštine ima »povijesno značenje«. Što se tiče olupine mletačke galije nad kojom je obavljeno istraživanje tijekom iskapanja u ljeto 2001. godine u Boccalami, rekli su kako su istraživanja uglavnom bila usmjerena na arheološke aspekte, zapostavljajući »povijesno značenje« toga velikog otkrića, pri čemu su zanemarene povijesne studije u korist trivijalnostima i površnosti. Ovim su izlaganjem htjeli ukazati na neke od tih propusta.

Nakon toga Mauro Bondioli iz Ars Nautike Instituta za pomorsku baštinu, Tkon, nastavio je samostalno izlaganje o tehnološkoj nadmoći mletačkoga arsenala u prvoj polovici 15. stoljeća i *Galei imperatoris*. Spominjao je dužda Tommasa Moceniga i njegovu posljednju političku volju koju je ostavio na posmrtnoj postelji 1423. godine. Ta oporuka oslikava državu koja je još uvijek znatno posvećena pomorskoj trgovini i razvoju njene pomorske hegemonije. Takvu je situaciju omogućila i prisutnost najsuvremenijega protoindustrijskog postrojenja, poput Arsenala, koji je mogao proizvoditi i održavati ratnu pomorsku flotu neophodnu za obranu granica *Stato da mar*.

Posljednje je izlaganje prvoga dana održala Ester Capuzzo s rimskoga sveučilišta *Sapienza* koja je predstavila projekt *Imago Dalmatiae*.

Drugi se dan Međunarodnoga skupa održavao u istim prostorima u kojima se održavao prvog dana, odnosno u Rumunjskom institutu za kulturu i humanistička istraživanja u Veneciji, a predsjedao mu je Cristian Luca, zamjenik direktora toga instituta.

Rad je simpozija započeo Ovidiu Victor Olar Cristea iz Povijesnoga instituta »Nicolae Iorga« Rumunjske akademije znanosti iz Bukurešta izlaganjem pod nazivom »Venetsko-kretska kronika, carigradski patrijarh i 'Dugi rat' protiv Osmanlija«. Riječ je bila o neobjavljenoj povijesti mletačke Krete koju je opisao Ioannis Vergitsis 1597. godine u djelu *Historia del Regno di Candia – History of the venetian Realm of Crete* (Marc. Ital. XI – 184 (7414), ff. 57 – 86), točnije o poglavlju koje se odnosi na Meletiosa Pigasa, pravoslavnoga patrijarha Aleksandrije i *locum tenens* Vaseljenske patrijaršije u Carigradu († 1601.). Fra-

gment je samostalan i prekida naraciju. Nadahnut venecijanskim literarnim žanrom biografije slavnih osoba (Virgilija Marone, Pietra Bemba i Pietra Giustinijana) koji je tada bio u modi, pozivajući se pritom i na osobno iskustvo, pisac daje ogledni primjerak koji uzorno prikazuje ponašanje čovjeka koji je suočen s teškim izborom: Osmanlije su ga prisilile da pregovara o miru između Porte i Mihaela Hrabroga, buntovnoga vlaškog kneza. Pigas je bio uvjeren kako je taj pothvat nemoguć te se sakrio u samostan sv. Ivana na otoku Patmos prije nego je prihvatio dužnost carigradskoga patrijarha. Spomenuto poglavlje prikazuje pojedine zanimljive aspekte strategije koje je Porta primijenila u ratu nakon neuspjeha vojne ekspedicije 1595. godine.

U nastavku je Katerina B. Korrè s Jonskoga sveučilišta, Krf, govorila o »Nesnosnoj propusnosti« dalmatinske međe i o mletačkim konjanicima (*stradiotima*). Istaknula je kako su granice mletačkih posjeda u Dalmaciji trpjele neprestane mijene pa se zbog toga nije poštivalo ono što su prikazivale karte granica koje su dogovorile Serenissima i Visoka Porta. Bjegunci i skitnice selili su s jedne na drugu stranu međa, mijenjajući im stanje, stvarajući privremene ili trajne tvorevine, demografski potiskujući već reduciranu radnu snagu stalnih zemljoradnika. Mlečani su se pokušavali suočiti sa situacijom koristeći dobro poznatu kombinaciju političkih akcija primijenjenih na istočnim posjedima: bilo novim naseljavanjima, bilo razmještanjem vojnih snaga koje su uglavnom činili plaćenici *stradioti*. Ovim je radom, koristeći neobjavljeno arhivsko gradivo, Korrè nastojala opisati ponašanje tih vojnih tijela, njihove odnose s domicilnim stanovništvom, njihov razvoj i integraciju u lokalnu zajednicu.

Lorella Limoncin Toth, pročelnica Konzervatorskoga odjela u Puli za područje Istarske županije, zatim je govorila o vrijednosti obrambenih zdanja iz mletačkoga razdoblja u Istri. Istaknula je kako je njihova izgradnja usko povezana s političko-administrativnom podjelom područja, s ratovima i mirovnim ugovorima koji su uslijedili u sljedećim stoljećima. Na različitim je primjerima opisala kako su ta zdanja mijenjala stil i namjenu uslijed promjena koje su se na Poluotoku događale tijekom vremena. Gospodarski rast koji se dogodio tijekom 18. stoljeća u Istri i posljedični demografski porast stanovništva uzrokovali su potražnju za novim urbanim prostorom što je dovelo do napuštanja i rušenja velikoga broja obrambenih struktura (kaštela, tornjeva, zidina), ostavljajući trajnu prazninu u istarskoj urbanoj povijesti i povijesti arhitekture.

Nora Lafi iz berlinskoga Leibniz-Zentrum Moderner Orient je izložila rad pod naslovom »Venecija i Bliski Istok između globalnog i lokalnog« u kojem je promišljala o dugotrajnom odnosu Venecije s osmanskim Levantom. Osobit naglasak stavila je na Alep, grad u Levantu, u kojem su mletački trgovci krajem srednjega vijeka stekli značajan utjecaj, koji su zadržali tijekom većega dijela turske ere.

Istraživačica Angelika Tzavara govorila je o mletačkim kancelarima, bilježnicima i trgovcima u Negropontu. U istraživanju je koristila privatno i javno arhivsko gradivo nastalo u 14. i 15. stoljeću.

Poslijepodnevoj sesiji predsjedala je Rita Tolomeo iz rimskoga sveučilišta *Sapienza* i predsjednica Dalmatinskoga društva za zavičajnu povijest, a prva je riječ preuzela Despina

Vlassi, članica netom spomenutoga društva. Govorila je o kefalonijskom građanskom vijeću, odnosno o izvještaju nadzora koji je generalni providur Francesco Correr poslao 22. prosinca 1725. Senatu. Naime, tijekom nadzora ponovno je isplivalo pitanje Vijeća, kako zbog načina na koji djeluje, tako i zbog broja i prihvaćanja članova. Prema Correru jedino je moguće rješenje bilo privremeno isključivanje »seljaka, obrtnika i onih koji obavljaju mehanički zanat«. Ipak, dopustio bi onima koji su bili izostavljeni da ih se ponovno prihvati u slučaju da oni, ili njihovi nasljednici, promijene gospodarske uvjete života. Prije nego je odlučio o Correrovim prijedlozima, Senat je zatražio mišljenje Giorgija Pasqualiga, bivšega generalnog providura i Danielea Dolfina IV., bivšega generalnog kapetana. Njihov je odgovor bio kako smatraju da su Correrove ideje pretjerane i odbačena je čistka u Vijeću, iako su se složili glede potrebe za poduzimanjem određenih koraka protiv onih koji ne ispunjavaju uvjete.

Eugenia Liosatou sa sveučilišta Ca' Foscari iz Venecije govorila je o djelu Manthosa Ioannoua *O zloj kobi i zarobljeništvu Moreje* u kojem autor donosi trenutke iz posljednje faze mletačke uprave na Peloponezu čime je taj rad postao vrlo važno povijesno vrelo za proučavanje rata u Moreji.

Ranije spomenuti Cristian Luca u svom je izlaganju govorio o pitanjima trgovine i političko-vojnom aspektu istočne Europe u službenom dopisivanju mletačkoga poslanika u Carigradu i generalnoga providura u Dalmaciji i Albaniji.

Posljednja je sesija toga drugog dana bila posvećena arhivima. Tada je govorilo pet govornika, i to: počasní direktor venecijanskoga Državnog arhiva Raffaele Santoro koji je govorio o fondu Općine Kopar u Državnom arhivu u Veneciji. Opisao je preuzimanje i povijest fonda, količinu, stupanj sređenosti gradiva te obavijesno pomagalo. Naveo je i sadržaj te raspon godina nastanka gradiva. Na kraju naglašava kako je gradivo loše sačuvano i kako su nužni restauratorsko-konzervatorski zahvati.

Elvis Orbaníć, ravnatelj Državnoga arhiva u Pazinu, i Biserka Budicin govorili su o historijatu, aktivnostima te izdavačkoj djelatnosti Ustanove i gradivu nastalom u vrijeme mletačke uprave u Istri, koje se čuva u spomenutom arhivu.

Goran Crnković, ravnatelj Državnoga arhiva u Rijeci, predstavio je arhivsko gradivo iz razdoblja mletačke uprave koje se čuva u tamošnjem arhivu, a ravnatelj Državnoga arhiva u Zadru Ante Gverić svojim je izlaganjem na gore spomenutu temu zatvorio drugi radni dan skupa.

Skup je u svojim prostorima treći, i zadnji, dan, u subotu, 24. veljače ugostila Nacionalna knjižnica Marciana u svojim *Sale Monumentali*, odnosno knjižnici Sansoviniana. Sesijom je predsjedao Maurizio Messina, direktor Nacionalne biblioteke Marciana.

Prvi je dio radnoga dana bio posvećen 300. obljetnici sporazuma o miru između Osmanskoga Carstva, Austrije i Venecije koji je potpisan 1718. godine u tada austrijskom sada srpskom gradiću Požarevcu. Venecija je njime izgubila grčku pokrajinu, a dobila unutrašnjost Dalmacije. Teme koje su izlagači ovoga dijela obrađivali odnosile su se na

posljedice Požarevačkoga mira, i to na međunarodne, političke i trgovačke odnose. O navedenoj su temi govorili spomenuta Rita Tolomeo, Antonio Trampus sa Sveučilišta Ca' Foscari, Koen Stapelbroek sa Sveučilišta u Roterdamu i Sveučilišta u Helsinkiju, Thomas Schweigert, počasni profesor na Sveučilištu u Wisconsin – Whitewateru, Giulia Barichello sa Sveučilišta Ca' Foscari iz Venecije, nezavisna znanstvenica Diana Wright.

U drugom su dijelu Bruno Crevato-Selvaggi, Valentina Stazzi i Raffaella Gerola iz Društva za zavičajnu povijest govorili o projektu *Mare* i prezentirali mrežnu stranicu www.statodamar.eu.

Biserka Budicin